

Специфіка використання туристичного потенціалу малих історичних міст України (на прикладі м. Острів Рівненської області)

Стаття є спробою проаналізувати особливості використання туристичного потенціалу м. Острів через призму динаміки його розвитку загалом взагалі та успішної менеджерської політики керівництва Національного університету «Острозька академія» зокрема.

Освітнянські гранди світового рівня, такі як Оксфорд, Кембридж, Гарвард, привертають увагу не тільки потенційних абітурієнтів. Вони є об'єктом прискіпливої уваги туристів, які прагнуть відвідати ці вогнища освіти. В свою чергу «науковий» та «освітній» туризм як явище вже давно став об'єктом уваги дослідників. Оскільки українські виші в міжнародних рейтингах знаходяться на далеких від першої сотні місцях, уваги такого роду навіть від місцевих туристів вони практично позбавлені. На теренах України є буквально кілька навчальних закладів, де ситуація виглядає на порядок кращою, однак на теперішній час відсутні спеціальні публікації про навчальні заклади як туристичні об'єкти. Саме цією обставиною і обумовлюється актуальність статті.

В аналітичній записці до Секретаріату Президента наукового співробітника львівського регіонального відділення Національного інституту стратегічних досліджень Ю. Мігушенка окреслено перспективи розвитку туризму в малих містах України із вказівкою, що «особливо актуально [це] для таких регіонів України, як Автономна Республіка Крим, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Тернопільська області» [15]. Однак жодним чином дана сентенція не применшує туристичні можливості інших малих міст України, які не потрапили до вказаного переліку.

Зокрема, це стосується і містечка обласного підпорядкування Острів на Рівненщині, історія якого налічує більше тисячі років. Очевидно, саме зважаючи на героїчність історії за радянських часів було зроблено все можливе, аби вирвати з суспільної пам'яті згадки про ці сторінки, пов'язавши водночас їх з такими закладами, як обласна лікарня для психічно хворих людей, обласний інтернат для дітей із вадами розвитку, наркодиспансер.

Після розпаду Радянського Союзу Острів, як і багато інших малих міст, стикнувся з гострою проблемою безробіття. Водночас після відродження незалежності з ініціативи місцевого краєзнавчого товариства

«Спадщина» (П. Андрухов, М. Гришук, М. Ковальський) у місті розгорнувся активний рух по відродженню Острозької академії як першої твердині вищої освіти східних слов'ян. Завдяки їхнім титанічним зусиллям було видано перший указ від 12.04.1994 р. по створенню Острозького колегіуму [1 ; 2 ; 4, 38].

Проблема дослідження того, яким чином вдалося запрошеному з Рівненського державного гуманітарного інституту на посаду ректора Ігорю Демидовичу Пасічнику перетворити за 6 років невідомий навчальний заклад на національний університет не є об'єктом даного дослідження. Свідченням потужних етапів його розвитку є той факт, що НаУОА згідно постанови Кабінету Міністрів від 29.07.2009 р. отримав статус автономного самоврядного науково-дослідного закладу поряд з такими провідними вузами України, як Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський національний університет ім. Т. Шевченка при відсутності на старті аналогічної матеріальної та науково-педагогічної бази [14].

Однак саме відродження Острозької академії XVI-XVII ст. (в реаліях 1994 р. – створення Острозького вищого колегіуму) стало індикатором подальшого розвитку міста і чинником повернення його колишньої слави. Завдяки ініціативній групі згадуваної «Спадщини» відповідно до постанови Верховної ради України від 7 липня 1995 року Остріг набув статус міста обласного значення [11].

Незважаючи на невіру пересічних острожан упродовж середини 90-х рр. у можливість відродження університету, спостерігалась координація дій міської влади в особі тогочасного мера М. В. Гришука та ректора Острозької академії І. Д. Пасічника в напрямку розвитку навчального закладу, який на перспективу мав стати візитною карткою міста. Як показав час, вибір було зроблено абсолютно правильно, тому що притік до міста потоку молодих інтелегентних людей, контингент яких з року в рік збільшувався, зумовив більш активне циркулювання життя в Острозі.

Концептуальною ідеєю філософії відродження Острозької академії та міста в цілому, яку з легкої руки та унікальної манери презентації І. Д. Пасічника почав сповідувати колектив відродженого навчального закладу, було перетворення Острога на університетське містечко – на зразок Оксфорда чи Кембріджа у Великобританії. Ця ідея, незважаючи на фантастичність її формулювання в середині 90-х рр. в українських реаліях поступово почала давати свої плоди. Зараз вона має всі перспективи для подальшого втілення в життя, створюючи тим самим перший прецедент такого роду в системі вищої освіти України, коли національний університет із сумарною кількістю студентів близько чотирьох тисяч знаходиться в районному центрі з населенням менше п'ятнадцяти тисяч. Ця обста-

вина визначає повне домінування студентсько-педагогічного колективу університету в культурно-освітньому та економічному житті міста. Випускники університету були обрані до лав депутатів районної та міської ради Острога [12].

Практично всі міські організації та установи комерційного характеру цільовою групою реалізації свої товарів та послуг бачать саме студентство. Левову частку доходів острожан становлять плата студентами за оренду житла, прибутки від функціонування магазинів (особливо тих, які знаходяться в безпосередній близькості від університету та двох студентських містечок), розважальних центрів тощо. Завдяки протекції Президента в 2001 р. було збудоване містечко для викладачів (17 котеджів). Дана акція була одним з етапів перетворення Острога в університетське містечко, яку з початків сповідувало керівництво вишу. Після ліквідації військової частини в 2002 р. частину казарм було передано у відання університету, і на їхній основі було створено студентське містечко № 2. Паралельно розпочалась забудова другого містечка для викладачів.

Поряд із зростанням уваги української громадськості до феномену відродження Острозької академії, популяризацію якого здійснював ректорат навчального закладу, відбувалося зростання туристичної привабливості Острога. Визначальним чинником була та обставина, що керівництво університету взяло на себе благородну місію дослідження представлення славетних сторінок українського минулого XVI-XVII ст. і виховання молоді на «історії без брому». Серед найбільш гучних інформаційних акцій – промоція ректорату НАУОА та всеукраїнської щоденної газети «День» підготовки Указу Президента України від 28.04. 2007 р. «Про увічнення пам'яті Мелетія Смотрицького», віднесення Острозької академії та Державного історико-культурного заповідника м. Острога до переліку «Семи чудес України» згідно умов конкурсу в 2007 р. (спеціальна відзнака «Визначна пам'ятка духовної України»). включення князя К.-І. Острозького до переліку «Ста великих українців» в 2008 р. [7 ; 16 ; 17].

Як показали наступні події, промоційні акції, ініційовані ректоратом НАУОА, дуже швидко дали результат. Ресурси Острога, запропоновані українській громадськості в концепції відроджених «Волинських Афін», стали об'єктом зацікавлення туристичних фірм. В 2007 р. щотижневик «Фокус» проводив конкурс «Краще місто України» – виконана градація попередньо обраних 50 міст нашої держави. Острів зайняв 47/48 місце. За індексом «Фокусу» (який було виведено на основі експертної оцінки Державного комітету з туризму, журналу «Міжнародний туризм», «Українська туристична газета», туроператори «Кандагар», «Клуб мандрівників», «Лик-тур», «Нью-лodgeжик», «Проланд», CAM, Tez Tour, Sky Travel

BTI Ukraine, Turne.com.ua), туристична привабливість міста склала 13. Цей факт само собою вказав на реальні можливості міста та регіону в сфері туристичної діяльності [3 ; 18, 226].

Місто поступово підвищує рівень надання послуг для туристів, налагоджує інфраструктуру, однак на цьому напрямку продовжує залишатись багато проблем. Найголовніша з них – відсутність місця для ночівлі. В місті існує кілька садиб готельного типу, однак в сукупності вони не здатні прийняти на ночівлю групу в кількості 40 чоловік. Місцевий готель «Вілія», незважаючи на численні уваги громадськості про необхідність його капітального ремонту, все ще чекає інвесторів. Рятуює ситуацію близьке розміщення (12 км) м. Нетішин Хмельницької області, де є більш-менш пристойна інфраструктура. Правда, до кінця 2011 р. планується відкриття міні готелю на 40 чоловік в комплексі піцерія «Маестро». В місті є недостатньо закладів громадського харчування, відсутній туристично-інформаційний центр тощо. Загалом в Острозі функціонують декілька туристичних бюро – «Волинські Афіни» та «Острозьке бюро подорожей та екскурсій (УКРПРОФТУР)». Стосовно сфер їхньої діяльності, то в основному «Волинські Афіни» займаються організацією туристичних поїздок за межі Острога, і лише «Острозьке бюро подорожей та екскурсій (УКРПРОФТУР)» залучає туристів до свого міста.

Поряд з тим окремим фактором зростання туристичної привабливості Острога стало формування в НаУОА власного музею, що відбувалось паралельно із розвитком університету. Оскільки у пересічної людини термін «університетський музей» викликає асоціації з однією-двома кімнатами «совдепівського» зразка, де оновлення експозиції відбувалось раз на десятиліття в кращому випадку, керівництво вишу прагнуло подолати вказаний стереотип.

У світовій спільноті різностороння діяльність музею при вищому навчальному закладі, який орієнтується на задоволення культурних потреб студентів, працівників та гостей шляхом постійного оновлення експозицій, проведення різного роду виставок, створення презентаційних матеріалів давно є показником елітарності вишу. Той факт, що навчальний заклад прагне вкладати кошти не тільки у запровадження інноваційних навчальних технологій, а і в формування обізнаного в царині культурних і мистецьких тенденцій носія свого диплому, вказує на його бажання створювати брендову інтелектуальну продукцію, а не дипломатів «з конвеєру».

Таким чином, у концепції музею вдалося синтезувати відомості про епохальне значення Острозької слов'яно-греко-латинської академії для розвитку східноєвропейської освіти та інформацію стосовно минулих приміщень, де зараз знаходиться університет. Оскільки з академі-

єю пов'язане коріння українського друкарства, це знайшло вираження у створенні власної колекції стародруків. Колекція іконопису, підземна художня галерея – ось далеко не повний перелік того, що може запропонувати музей потенційному відвідувачу. Відвідання музею університету є обов'язковою частиною візитів гостей НаУОА. Аудиторія – найрізноманітніша: студентські, школярські, викладацькі колективи практично з усіх регіонів України, делегації від дипломатичних представництв в Україні, органів державної влади, громадських і культурних організацій, засобів масової інформації, учасники різного роду обмінних програм, приватні особи, гості з Росії, Грузії, Литви, США, Канади, Польщі, Китаю, Німеччини, Італії та інших країн. Згідно звітів Центру вивчення спадщини Острозької академії, з 2001 р. спостерігається тенденція безупинного зростання кількості відвідувачів музею [5; 6].

Якщо до недавнього часу музей потребував невеликих, але постійних капіталовкладень для збереження атрактивності для відвідувачів, то зараз він вже приносить прибутки. Про грандіозні суми мова не йде, однак в середовищі університетських музеїв України це нонсенс. При цьому заробляння грошей жодною мірою не є метою функціонування музею. Його головне завдання – популяризація славетних культурно-освітніх сторінок минулого і сьогодення Острозької академії. Водночас, оскільки саме школярі становлять найбільшу групу відвідувачів музею, екскурсія по Острозькій академії є ціленаправленою профорієнтаційною роботою. Як свідчить статистика, 25 % першокурсників, які розпочали навчання в 2008 р., прийняли рішення про вступ до НаУОА саме після відвідин музею академії або чуток про нього з вуст своїх друзів та родичів.

Одним з основних видів іміджевої діяльності Національного університету «Острозька академія» є проведення щорічних художніх пленерів на базі університету. В літній період, коли звільняються аудиторії та гуртожитки від студентства, їх місце займають митці – члени Спілки художників України, а також студенти художніх навчальних закладів як України, так і зарубіжних установ.

За сприяння ректора Острозької академії І. Пасічника та співорганізації Рівненського відділення Спілки художників України, починаючи з 2006 року, відбулося уже чотири пленери. Умови їхнього проведення є типовими: університет забезпечує художників місцем проживання та надає транспорт для подорожей і написання етюдів не тільки в Острозі, а й в навколишніх містах та селах. За це кожен із учасників залишає по одній роботі для збірки університету, що формується для виховання художнього смаку у студентів.

Взагалі академія проводить активну діяльність по естетизації своїх

приміщень та ознайомленню студентів та гостей з кращими зразками українського мистецтва. Це стосується організації як виступів українських артистів, читання лекцій та проведення творчих вечорів сучасних літераторів, так і формування різноманітних виставок образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, тим більше, що в стінах академії діє єдина в області велика виставкова галерея, що має назву «Підземна», оскільки знаходить у господарських приміщеннях колишнього монастиря капуцинів. Враховуючи все це, проведення пленерів є органічною та невід'ємною частиною культурно-освітньої роботи університету.

Перший пленер пройшов у літку 2006 р. і в ньому взяли участь: Ф. Бобрик, Т. Лукашевич, В. Гвоздинський, П. Шпорчук, С. Руднев, І. Рос-танська, В. Мартинчук, Л. Хведчук, Є. Чорний, М. Ліханов, В. Красьоха. Відразу ж було помітно наскільки вдалою була ідея проведення подібного заходу в Острозі, адже окрім нових знайомств в художньому середовищі, в академії залишилася частина робіт художників і розмістили їх в кабінеті мистецтв. Відтоді заняття з історії мистецтва почали супроводжуватися не лише показом віртуальних зображень на моніторах комп'ютерів, але вже можна було пояснити студентам техніку та авторську стилізацію на прикладі конкретних робіт навіть без відвідування музею.

Творчі збодутки другого пленеру вже розмістили на стінах академічних коридорів, де їх могли бачити не лише студенти гуманітарного факультету, але й економісти, правники і т.д.

Другий пленер також порадував гостями з Білорусії (О. Балдаков), з Харкова (О. Дубровський), з Вишніці (В. Косович), ну і, звичайно, з Рівного (Т. Лукашевич, В. Гвоздинський, О. Бобришев, М. Сівак, В. Наумець, Є. Чорний) та Хмельницького (студентка О. Мазур). Окремо хотілося б згадати О. Дубровського, який, їдучи в «бандерівський» край, був настроений негативно до визвольного руху під час Другої світової війни, але за час перебування на Західній Україні якщо не змінив, то хоча б дещо лояльніше почав відноситися до наших героїв. У другому пленері роботи Дубровського виглядали чи не найромантичніше. Будуючи свої етюди «світлом», Олександр добивався неймовірної краси острозьких краєвидів.

Третій пленер 2008 р. зібрав ще більшу кількість учасників. Так, окрім гостей із Польщі А. Валасека, Ю. Ратовського та Білорусі П. Кастусіка, доволі великий та потужний десант прислала житомирська спілка Н. Косницька, В. Кондратюк та В. Радецький, з Вінниці приїхали К. Жілінскайте та Л. Гринюк, з Луцька – П. Собко, з Тернополя – П. Шпорчук. Рівне на пленері представляли, як завжди, незмінний організатор Т. Лукашевич, Ф. Бобрик, та М. Годун. В цьому році завдання пленеру було акцентовано на тому, щоб гості через свою уяву та вміння представили замки та мо-

настирі князів Острозьких. Для цього вони під керівництвом досвідчених екскурсоводів об'їздили всі найближчі архітектурні об'єкти, які будували князі: це, крім Острога, ще й Межиріч, Дермань, Старокостянтинів та Дубно. Відповідно до концепції цей пленер було названо «Стежками князів Острозьких».

Четвертий пленер, який проходив з 6 по 19 серпня 2010 р., не змінив попередніх традицій. Приїхали наші давні знайомі рівненчани: Т. Лукашевич, В. Гвоздинський, М. Годун, М. Сівак; з Житомира В. Кондратюк та В. Радецький. Завітали і нові митці: Ю. Кафарський з Вінниці, В. Нестеренко та М. Дідківський зі Львова, Г. Черниш та Т. Мялковська з Луцька, і, нарешті, гість з Польщі С. Вашковскі. Схема маршруту, по якому їздили на етюди художники, залишилася майже та ж сама, додалося лише відвідування міста Корця.

Проведення пленерів в Острозі – це не лише поповнення збірки живопису в картинній галереї Острозької академії. Етюди та картини, написані пізніше в майстернях, з видами Острога, потрапляють на виставки по всьому світу, і це є ще одним фактором популяризації як самого університету, так власне і міста.

Безумовно, рейтинг туристичних об'єктів Острожчини очолює Державний історико-культурний заповідник міста, зокрема його складова частина – краєзнавчий музей (2007 р. – 557 екскурсій і 24,5 тис. відвідувачів, 2008 р. – 742 екскурсії і 24,8 тисяч відвідувачів, 2009 р. – 853 екскурсії і 28,5 тис. відвідувачів) [8, 9; 9, 7; 10, 10]. Однак в період спаду туристичної активності (листопад-березень) ситуація змінюється певним чином на користь музею НаУОА, який провадить більш-менш активне життя за рахунок гостей університету, в той час як далеко не всі гості в якості туристів відвідують об'єкти Державного історико-культурного заповідника міста. Натомість в квітні-жовтні, окрім традиційного притоку туристів, контингент відвідувачів музею поповнюється учасниками різноманітних заходів, конференцій, виїзних засідань окремих установ, які в академії організовуються постійно. Незважаючи на те, що основною складовою частиною їх культурно-розважальної програми є відвідання музею НаУОА, за наявності часу до цього переліку включаються й інші об'єкти міста.

Необхідно відмітити, що на даний час в музеях Острозької академії, порівняно з Державним історико-культурним заповідником, відносно мало експонатів. Проте й ця кількість суттєво впливає на відвідуваність університету туристами. В основному тут зіграла роль вміло проведена піар-компанія, яка постійно працює і оновлюється. Відділ зв'язків з громадськістю «ОА» постійно висвітлює діяльність університету в органах

ЗМІ. Кожне відкриття виставки супроводжується повідомленнями як в друкованих виданнях, так і по телебаченню.

Успішно розкрученні «легенди» позитивно впливають на кількість відвідувачів вишу. Так досить вдалою виявилася піар-компанія навколо ікони св. Степан та Ісус Пантократор. Так сталося, що в цій іконі накладлися два зображення одне на одне, в результаті чого з'явилося нове, на якому св. Степан закрити рукою рота Ісусу Христу. У тому, що сюжет виявився унікальним богослови та прихожани побачили вплив Божий. Ікона практично набула статусу «місцешанованої», а в деяких випадках прихожани вірять і в чудотворність образу. Дана ікона має своїх відвідувачів, що приїжджають подивитися та преклонитися до неї, зазвичай, вони відвідують музеї академії і частково заповідника.

Що стосується Державного історико-культурного заповідника м. Острога, то варто зазначити, що розвиток туристичної галузі в прямому відношенні залежить від можливостей заповідника розвивати нові напрями екскурсійної діяльності. Звичайно Остріг та острозький музей з своєю багатющою колекцією, яку збирали понад сто років, і так знаний в Україні, але необхідно й надалі розвивати перспективу збільшення туристичного відвідування музею.

При музеях заповідника слабо розвинута торгівля сувенірною продукцією та краєзнавчою літературою. Не розробляються нові тематичні екскурсії, за якими дітям було б доступно показати, а то й потримати в руках, якийсь із раритетів, оригінальних експонатів, що дітям запам'яталося б надовго.

Такі атракційні події, як проведення обряду розпису весільних пар в стінах замку, проведення нічних екскурсій, які базувалися б на місцевих легендах з частковою інсценізацією, принесло б музею не тільки додаткові кошти, але й славу містичного та обрядового центру.

Майже немає співпраці між музеєм та засобами масової інформації (крім місцевої преси), тому всі події, що проходять в заповіднику практично не висвітлюються в ЗМІ. Хоча заповідник щорічно видає збірник статей, пов'язаних з музеєзнавством та краєзнавством, все ж напруження в основному залишаються на регіональному рівні, збірники не розсилаються в провідні бібліотеки України. Тому й історики та мистецтвознавці не знають про дослідження в Острозі, нажаль це стосується більшості регіональних музеїв.

Таким чином, аналіз особливостей розвитку туризму в м. Острозі, дає можливість стверджувати, що визначальним чинником тут стало створення Острозького історико-культурного заповідника, а пізніше Острозького вищого колегіуму, який з 2000 р. отримав статус національного університе-

ту. Активна менеджерська політика керівництва вищу забезпечила швидке проникнення університету у всі сфери життя міста, значне підвищення туристичної привабливості Острога. Створений бренд «відроджених Волинських Афін», «українського університетського містечка» є хорошою передумовою його успішного розвитку насамперед за рахунок збільшення відвідувачів. Заради задоволення інтересів туристів місту слід вирішити низку проблем, пов'язаних із їхнім розміщенням, харчуванням тощо.

Література

1. Архів Центру вивчення спадщини Острозької академії. – Аудіозапис розповіді куратора Центру Я. В. Бондарчук, записаної С. В. Дарчик 24 червня 2009 р.
2. Архів Центру вивчення спадщини Острозької академії. – Історична довідка і обґрунтування про відновлення в Острозі Рівнен. обл. Вищого навчального закладу – Університету „Острозька академія”, підписана членами оргкомітету П. З. Андруховим, М. П. Ковальським, М. В. Грищуком та ін.
3. Глазкова Е. Лучший город страны / Е. И. Глазкова // Фокус: Еженедельник. – 2007. – № 23 (36). – 8 июня. – С. 44-49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=514>.
4. Грищук М. Роль членів територіальної громади у процесі відродження міст України (на прикладі м. Острога): навчальний посібник. – Острог: НаУОА, 2003. – 123 с.
5. Дарчик С. В. Звіт Центру вивчення спадщини Острозької академії за 2007-

2008 навч. рр. / С. В. Дарчик / Звіти діяльності підрозділів Національного університету «Острозька академія за 2007-2008 рр. – Острого, 2008. – С. 161-163.

6. Дарчик С. В. Звіт Центру вивчення спадщини Острозької академії за 2008-2009 навч. рр. / С. В. Дарчик / Звіти діяльності підрозділів Національного університету «Острозька академія за 2008-2009 рр. – Острого, 2009. – С. 90-94.

7. Замковий комплекс м. Острога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7chudes.in.ua/info/142.htm>.

8. Звіт про діяльність Державного історико-культурного заповідника м. Острога за 2008 р. – 14 с.

9. Звіт про діяльність Державного історико-культурного заповідника м. Острога за 2008 р. – 16 с.

10. Звіт про діяльність Державного історико-культурного заповідника м. Острога за 2008 р. – 22 с.

11. Історія міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ostroh.gov.ua/our_city/history.

12. Корнійчук Олександр Васильович. Хто є Хто на Рівненщині. Ділове Рівне [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.diloverivne.com/who_is_who/person/kovs/.

13. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636) / І. З. Мицько / відп. ред. Я. Д. Ісаєвич. – АН УРСР, Ін-т суспільних наук. – К.: Наук. думка, 1990. – 192 с.

14. Острозька академія: сучасна освіта крізь досвід століть [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrosvita.at.ua/publ/ostrozka_akademija_suchasna_osvita_kriz_dosvid_stolit/1-1-0-102.

15. Перспективи розвитку туризму та рекреації в малих містах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://niss.lviv.ua/analytics/107.htm>.

16. Постаті: Великі Українці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://greatukrainians.com.ua/country/ukraine/58.html>.

17. Указ Президента України про увічнення пам'яті Мелетія Смотрицького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=366%2F2007>.

18. Шерпньова О. Перспективи участі громадських організацій Острожчини в розвитку туризму в регіоні / О. В. Шерпньова // Острозький краєзнавчий збірник. – Острого, 2008. – С. 226.